

Nurcan YILMAZ ÖZEL

**ADİL YARGILANMA HAKKI KRİTERLERİNİN
TÜRK İDARİ YARGILAMA HUKUKU AÇISINDAN
MUHTEMEL VE GERÇEKLEŞEN ETKİLERİ**

S.S. Onar İdare Hukuku ve İlimleri Arşivi Yayın No: 2016/3

onikilevha
İLMİN İZZETİNDİR

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	VII
ÖNSÖZ	IX
İÇİNDEKİLER.....	XIII
KISALTMALAR.....	XXIII
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm Konuyla İlgili Temel Kavramlar

I. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ.....	5
A. Genel Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	5
B. AİHS'in Özellikleri	8
C. AİHM'in AİHS'i Yorumlamaya İlişkin Prensipleri.....	11
1. Özerk Yorum	11
2. Geliştirici Yorum	12
3. Ulusal Takdir Payı (Margin of Appreciation).....	15
4. Orantılılık İlkesi.....	18
D. Bir Uluslararası Sözleşme Olarak AİHS'in Türk Hukuku Açısından Anlam ve Kapsamı.....	19

1. Anayasa Hükmü Uyarınca.....	20
2. Doktrinel Görüşler	21
3. Konuya İlişkin Kanaatimiz.....	23
E. AİHS'in Ulusal Mahkeme Kararlarına Yansıması.....	26
1. Anayasa Mahkemesi Kararlarında AİHS Yaklaşımı	27
2. Danıştay Kararlarında AİHS Yaklaşımı.....	29
3. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararlarında AİHS Yaklaşımı.....	32
II. DENETİM MEKANİZMASI: AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ	32
A. AİHM Kararlarının Niteliği ve Uygulanması	34
B. AİHM Kararlarının Uygulanmasının Denetimi	39
III. ADİL YARGILANMA HAKKI.....	39
A. Kavram	39
B. Uygulama Alanı: Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlgili Nizalar ve Suç İsnadı.....	46
1. Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Nizaların Kapsamı.....	47
a. İdari Uyuşmazlıklar:	49
b. Mahkeme İçtihatlarında Medeni Hak ve Yükümlülük Kavramı Aracılığıyla Sözleşme Kapsamında Görülen İdari Uyuşmazlıklar:	55
(1) Özel Kişiler Tarafından Akdedilen Sözleşmelerin Geçerliliğini Etkileyen İdari Kararlar	56
(2) Mülkiyet Hakkı ve Mamelek ile İlgili Olan İdari İşlemler	56
(3) Bir Meslek, San'at veya Başka Bir İktisadi Faaliyetin Yürütülmesi ile İlgili Kararlar	58
(4) Aile Yaşamına Saygı Hakkını Etkileyen Kararlar ..	60
(5) Sosyal Güvenlik Sistemine İlişkin Hak ve Yükümlülükler	61
(6) İdarenin Kusurundan Doğan Zararın Tazminine İlişkin Uyuşmazlıklar	62
(7) Kamu Görevlilerine İlişkin Uyuşmazlıklar	64

i. İlk İctihatlar.....	64
ii. Pellegrin İctihadı.....	64
iii. İstisna: Devletin Egemen Gücünün Kullanılması	65
iv. İctihadın Geliştirilme İhtiyacı: Vilho Eskelinen	66
c. Kamusal Yönü Ağır Basan ve Medeni Hak ve Yükümlülük Kapsamı Dışında Kalan Uyuşmazlıklar..	68
(1) Siyasi Haklar	69
(2) Vergi Ödeme Yükümlülüğü.....	70
(3) Diğer Kapsam Dışı Uyuşmazlıklar	70
d. Hak ve Yükümlülüğe İlişkin Uyuşmazlık.....	71
(1) Hak ve Yükümlülük Kavramı.....	71
(2) Uyuşmazlık Kavramı	73
2. Cezai Alanda Yöneltilen Suçlamalar: Suç İsnadı.....	74
C. Adil Yargılanma Hakkı Unsurlarının Tasnifi	76

İkinci Bölüm

Adil Yargılanma Hakkının 6. Madde Metninde Yer Alan Açık Unsurları

IV. YASAYLA KURULMUŞ BAĞIMSIZ VE TARAFSIZ MAHKEMEDE YARGILANMA HAKKI.....	79
A. AİHM İctihadında Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Mahkemede Yargılanma Hakkı.....	79
1. Yasayla Kurulmuş Mahkeme.....	79
a. Mahkeme Kavramı	79
b. Mahkemenin Dava Konusu Uyuşmazlığı Kesin Karara Bağlama Yetkisi.....	81
c. Mahkemenin Yasa ile Kurulması	83
2. Bağımsız Mahkeme	84
a. Mahkeme Üyelerinin Niteliği.....	85
b. Mahkeme Üyelerinin Atanma Biçimleri.....	86

c.	Üyelerin Görev Süreleri ve Görevden Alınamamaları.	88
d.	Mahkeme Üyelerini Dış Müdahalelerden Korumaya İlişkin Güvenceler	89
e.	Bağımsız ve Tarafsız Mahkemenin Bu Görünümünü İhlal Eden Makul Şüpheler Bulunmaması	89
3.	Tarafsız Mahkeme	90
a.	Dava Yargıcının Farklı Roller Üstlenmesi.....	93
b.	Mahkemenin Çifte Rol Üstlenmesi.....	95
c.	Mahkeme Üyelerinin Davayla Bağlantılarının Bulunması.....	96
d.	Kararın Bozulması Üzerine Dava Hakkında Aynı Mahkeme Tarafından Yeniden Karar Verilmesi.....	97
4.	Hakkın İhlalini Ortadan Kaldırma Olasılıkları.....	98
a.	Feragat	98
b.	Kanun Yolları ile Düzeltme	101
B.	Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından AİHS ve AİHM Kararları Işığında Bağımsız ve Tarafsız Mahkemede Yargılanma Hakkının Değerlendirilmesi	102
1.	Bağımsızlığın Türk Hukukundaki Görünümü.....	103
2.	Türk Hukukunda Yüksek Yargı Mensuplarının Seçimi ...	106
3.	Tarafsızlığın Türk Hukukundaki Görünümü.....	107
4.	Türkiye'ye Karşı Başvurularda Yer Alan Mahkemelerin Özel Olarak İncelenmesi	109
a.	Özel Olarak Sıkıyönetim Mahkemeleri.....	109
b.	Özel Olarak Devlet Güvenlik Mahkemeleri.....	110
c.	Özel Olarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Askeri Mahkemeler	112
d.	Özel Olarak Sayıştay	118
e.	Özel Olarak 2014 Sonrası HSYK	121
V.	ALENİ YARGILAMA VE ALENİ HÜKÜM	122
A.	AİHM İçtihadında Aleni Yargılama ve Aleni Hüküm.....	122

1. Yargılamanın Aleni ve Duruşmalı Olması.....	122
a. Aleni Yargılanma Hakkının İstisnaları.....	131
b. Feragat	132
2. Aleni Hüküm	134
B. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Aleniyet İlkesinin Değerlendirilmesi.....	135
1. Aleni Yargılanma Hakkı Açısından İnceleme.....	135
2. Aleni Hüküm Hakkı Açısından İnceleme.....	141
VI. MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI	144
A. AİHM İçtihadında Makul Sürede Yargılanma Hakkı.....	144
1. Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali Konulu Başvurularda İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi Meselesi	146
2. Dikkate Alınan Süre.....	147
3. Makul Sürenin Değerlendirilmesinde Kullanılan Kriterler	151
a. Davanın Karmaşıklığı.....	153
b. Başvurucunun Tutumu	155
c. Yetkili Makamların Tutumu	159
d. Başvurucunun Tehlikede Olan Menfaati.....	166
4. Aşırı Yargılama Süresine Devletin Müdahalesi	167
B. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Makul Sürede Yargılanma Hakkının Değerlendirilmesi	168
1. Makul Sürede Yargılanma Hakkının Mevzuattaki Dayanakları	168
2. İdari Yargı Müesseselerinin Makul Sürede Yargılanma Hakkıyla İlişkisi	172
a. Yargılama Usulü ve Makul Süre İlişkisi.....	172
b. İdari Başvurular Açısından Değerlendirme	176
c. İlk İnceleme Aşaması Açısından Değerlendirme	180
d. İYUK Madde 28 - Kararların Uygulanması Açısından Değerlendirme	183

e. Tebligat Hukuku Açısından Değerlendirme	185
3. Türk İdari Yargısında Makul Sürede Yargılanma Hakkını Kronik Şekilde İhlal Eden Konular.....	187
4. Etkili İç Hukuk Yolu Arayışı: Tazminat Komisyonu ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru	189
5. Yapısal Organizasyon Sorunu Haline Gelmiş Gecikmeler İçin Etkili Bir Değişiklik: İstinaf.....	191
VII. ADİL YARGILANMANIN AİHS MADDE 6 METNİNDE YER ALAN AÇIK UNSURLARININ TÜRK İDARİ YARGISINA MUHTEMEL ETKİLERİNE İLİŞKİN TESPİTLER	193

Üçüncü Bölüm

Adil Yargılanma Hakkının Zımni Unsurları

I. AİHM'İN ZİMNİ UNSURLAR İÇTİHADİ	195
II. MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKI.....	197
A. AİHM İçtihadında Mahkemeye Erişim Hakkı.....	197
1. Dava Türleri Bakımından Mahkemeye Erişim Hakkının Uygulama Alanı	199
2. Kapsamı.....	199
3. Mahkemeye Erişim Hakkınının 13. Madde ile İlişkisi	201
4. Mahkemeye Erişim Hakkınının Sınırlandırılması	202
a. Genel Olarak	202
b. Davacılara Yönelik Sınırlamalar-Menfaat	203
c. Avukatla Görüşme Hakkına Yönelik Sınırlamalar	205
d. Yargılama Giderleri ve Adli Yardım Sağlanmaması....	205
e. Dava Açma Süresinden Kaynaklanan Sınırlamalar....	207
f. Dava Açmayı Geciktirici Koşullar Öngörülmesi	208
g. Belirli Kişilere ve Gruplara Muafiyet Tanınması	208
h. Yasamanın Müdahalesi ile Dava Hakkınının İhlali.....	209
i. Yargı Kararınının Uygulanmaması.....	210

j. Dava Hakkından Feragat.....	211
k. Tahkim	211
l. Kanun Yollarına Başvuruda Getirilen Parasal Limitler ve Usuli Koşullar.....	212
B. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkının Değerlendirilmesi	214
1. İdari Yargıda Dava Açma Ehliyetinin Mahkemeye Erişim Hakkına Etkileri.....	214
2. İdari Yargılama Usulü Kanunu Uyarınca Dilekçelerin Verileceği Yerler.....	217
3. İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Mahkemeye Erişim Hakkına Etkileri.....	220
a. Genel Dava Açma Süresi ve Özel Dava Açma Süreleri.....	220
b. İdarenin Dava Açma Süresini Bildirme Yükümlülüğü	223
c. Dava Açma Süresinin Hak Düşürücü Süre Niteliğinde Olması	224
d. Görevsiz Yargı Yerinde Dava Açılması Durumunda Dava Açma Süresi	228
e. Çalışmaya Ara Verme Süresinin Son Gününün Tespiti ve Dava Açma Süresi İlişkisi	232
4. Yargı Harçlarının Mahkemeye Erişim Hakkına Etkileri .	234
a. Mahkemeye Başvuru Harcı ve Adli Yardım Açısından	234
b. İlam Harcı Açısından	239
5. İdari Yargıda Davanın İhbarı ve Davaya Müdahale Müesseselerinin Mahkemeye Erişim Hakkına Etkileri ...	242
6. İdari Yargıda Hasım Düzeltme Müessesesinin Mahkemeye Erişim Hakkına Etkileri.....	248
7. Yargı Denetimi Dışında Bırakılan İdari İşlemler	252

8. İdari Yargıda İslah Müessesesi ve Mahkemeye Erişim Hakkı	257
9. Türk İdari Yargılama Hukukunda Kanun Yollarında Esas İncelemesinin Mahkemeye Erişim Hakkına Etkisi .	265
III. SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ İLKESİ.....	267
A. AİHM İçtihadında Silahların Eşitliği İlkesi	267
1. Delil Sunma İmkânı Yönünden Eşitlik	269
a. Genel Olarak	269
b. Tanık Dinlenmesinde Hak Eşitliği	270
2. Bilirkişi Yönünden Eşitlik.....	273
3. Davanın Tarafları Arasındaki Usuli Eşitsizlikler	275
4. Bilgi ve Belgelere Ulaşmada Eşit İmkanlar	276
5. Yasamanın Müdahalesi.....	277
6. Davanın Tarafı Haline Gelen Yasal Görevlilerin Üstlendiği Rol.....	279
B. Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından AİHS ve AİHM Kararları Işığında Silahların Eşitliği İlkesinin Değerlendirilmesi	280
1. Silahların Eşitliği Açısından Yasamanın Müdahalesi	280
2. İvedi Yargılama Usulünün Silahların Eşitliği Açısından İncelenmesi.....	282
IV. ÇELİŞMELİ YARGILANMA HAKKI	284
A. AİHM İçtihadında Çelişmeli Yargılanma Hakkı	284
B. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Çelişmeli Yargılama İlkesinin Değerlendirilmesi	287
V. DELİLLERE İLİŞKİN TEMEL KURALLAR.....	290
A. AİHM İçtihadında Delillere İlişkin Temel Kurallar	290
1. Genel Olarak	290
2. Delillerin Duruşmada Sunulması ve Tartışılması.....	291
3. Delillerin Kabul Edilebilirliği.....	293
a. Hukuka Aykırı Biçimde Elde Edilen Deliller	293

b. Dolaylı Tanık Delili	294
c. Delillere Ulaşma ve Yorum Yapabilme Hakkı.....	296
d. Sonradan Elde Edilen Deliller.....	300
e. Tanık veya Bilirkişi Dinlenmesi Yönündeki Talebin Reddi.....	301
B. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Delillere İlişkin Temel Kurallar	302
1. Hukuka Aykırı Biçimde Elde Edilen Delillerin İdari Yargıda Kabul Edilebilirliği.....	302
2. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Delillere Ulaşma ve Yorum Yapabilme Hakkının Değerlendirilmesi	308
a. İdari Yargılama Usulü Kanunu Açısından	308
b. Askeri İdari Yargı Açısından - AYİM Kanunu	310
c. Anayasa Mahkemesi Önündeki Yargılama Açısından	314
d. Özel Olarak Devlet Sırrı Kavramı.....	314
e. Delillere Ulaşma Hakkı Açısından Sayıştay Denetimi	316
3. Türk İdari Yargılama Hukukunda Karar Kesinleştikten Sonra Elde Edilen Deliller	317
4. Tanık ve Bilirkişi.....	318
a. Tanıklık Müessesesi	318
b. Bilirkişi Müessesesi	327
VI. DURUŞMADA HAZIR BULUNMA HAKKI.....	330
A. AİHM İçtihadında Duruşmada Hazır Bulunma Hakkı.....	330
1. Genel Olarak	330
2. Kapsamı.....	330
3. Duruşmada Hazır Bulunma Hakkından Feragat.....	334
4. Duruşmada Hazır Bulunmaya Gerek Olmayan Haller.....	336
B. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Duruşmada Hazır Bulunma Hakkının Değerlendirilmesi	337

1. Mevzuat ve İctihatlar Uyarınca Duruşmada Hazır Bulunma Hakkı	337
2. Kanun Yolları İncelemesinin Kapsamı Açısından Duruşmada Hazır Bulunma Hakkı	340
VII. SUSMA VE KENDİNİ SUÇLAMAMA HAKKI.....	340
A. AİHM İctihadında Susma ve Kendini Suçlamama Hakkı	340
B. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Susma ve Kendini Suçlamama Hakkının Değerlendirilmesi.....	346
VIII. GEREKÇELİ KARAR HAKKI.....	351
A. AİHM İctihadında Gerekçeli Karar Hakkı.....	351
1. Özellikle Kanun Yollarının Mevcut Olduğu Sistemlerde Gerekçeli Karar Hakkına Riayet Edilmesi Büyük Önem Taşımaktadır.....	353
2. Gerekçeli Karar Hakkı Tarafların Bütün Savlarının Ayrıntılı Olarak Cevaplanmasını Gerektirmemektedir ...	354
3. Mahkemece Verilen Gerekçe Yeterli Olmalıdır.....	356
4. Gerekçe Yasaya Dayanmalıdır	358
B. Türk İdari Yargılama Hukukunda AİHS ve AİHM Kararları Işığında Gerekçeli Karar Hakkının Değerlendirilmesi	359
1. Genel Olarak	359
2. Yürütmenin Durdurulması Kararlarında Gerekçe	363
IX. ADİL YARGILANMANIN ZİMNİ UNSURLARININ TÜRK İDARİ YARGISINA MUHTEMEL ETKİLERİNE İLİŞKİN TESPİTLER.....	365
SONUÇ	369
KAYNAKÇA	379
AİHM ve AİHK KARAR KRONİĞİ.....	415